

ČLOVEK V DIELE DOSTOJEVSKÉHO

F. KAUTMAN: F. M. Dostojevskij – večný problém človeka. Praha, Rozmluvy 1992, 264 s.

František Kautman je známy znalec a obdivovateľ Dostojevského (ako aj F. Kafku). Je autorom kníh *Boje o Dostojevského* (1966) a *F. X. Šalda a F. M. Dostojevskij* (1968). Nemenej dôležité je, že preložil korešpondenciu Dostojevského pod názvom *Dopisy F. M. Dostojevského* (1966).

Nová kniha o Dostojevskom je v podstate „legalizovaním“ staronovej Kautmanovej monografie, ktorá mala byť vydaná roku 1971 vo vydavateľstve Vyšehrad, lenže ... napokon vyšla v samizdate a po dvadsiatich rokoch ako 25. publikácia vydavateľstva Alexandra Tomského Rozmluvy. Útechou autorovi môže byť len to, že kniha ako celok za tie roky nezostarla a má čo povedať aj dnešnému čitateľovi.

F. Kautman veľmi správne poukazuje na to, že „... Dostojevskij sa vydáva a číta vždy – ak tomu nebránia vonkajšie okolnosti. Ale najväčší záujem a porozumenie vzbudzuje v časoch pohnutých, krízových, stresových, kritických. Vtedy sa v ňom ľudstvo spoznáva zvlášť silne“ (s. 90). Dielo Dostojevského nie je odpoveďou na „večné otázky“, znepokojujúce ľudstvo, dáva viac otázok ako odpovedí, lenže poskytuje možnosť nielen si uvedomiť dôležitosť týchto otázok pre život človeka, ale odkrýva aj „cestu k dialógu všetkých ľudí dobrej vôle“ (s. 254), k tomu, ako majú žiť všetci ľudia spolu tak, aby nebola pošliapaná dôstojnosť ani jednej ľudskej bytosti ...

Človek ako tajomstvo, ako večná záhada bol pre Dostojevského hlavným „bodom“ záujmu. Už roku 1839 v liste bratovi Michailovi napísal: „Človek je tajomstvo. Treba ho rozlúštiť a aj keď ho budeš lúštiť celý život, nevrav, že to bola strata času; zaoberám sa týmto tajomstvom, pretože chcem byť človekom.“ To všetko naznačuje, že zvolený problém v knihe F. Kautmana je nanajvýš aktuálny pre skúmanie Dostojevského diela.

Autor si všima prelínanie dvoch tematických rovín u Dostojevského – témy sociálnej a témy existenciálnej. Z Kautmanovho pohľadu bol posun v tvorbe Dostojevského a jeho rozchod s „naturálnou školou“ determinovaný najmä posunom od sociálnej problematiky k existenciálnej a spisovateľovým presvedčením, že „bez znalosti človeka nemožno napraviť ľudskú spoločnosť“ (s. 21). Spisovateľ kládol dôraz na imanentnosť vnútornej podstaty človeka. Bol presvedčený, že bez ponoru do najhlbšieho vnútra človeka sa cesta k riešeniu sociálnych otázok nedá nájsť, a preto treba vedieť, odkiaľ sa v človeku berie dobro a zlo, viera i skepsa, láska či nenávisť, altruizmus a egoizmus ... N. Michajlovskij svojho času opodstatnene nazval Dostojevského „krutým talentom“.

F. Kautman sa v monografii zaoberá viacerými aspektami Dostojevského tvorby. Jedným z nich je toponymika sveta postáv (napríklad Petrohrad – „najfantastickejšie mesto na svete“) a jej úloha v spisovateľovom diele. Ďalším dôležitým aspektom, bez ktorého problém človeka u Dostojevského ostane neúplný a nepochopený, je miesto snov, sexu, studu, tela a jeho symbolov v románoch. Preto si osobitnú pozornosť zasluhujú kapitoly *Fetišizmus nôžky* a *Friedrich Schiller a markíz de Sade*. Autor podčiarkuje, že Dostojevskij „... pred psychoanalýzou rehabilitoval „podvedomie“, jeho procesy, hoci ťažko vystihnuteľné a vysvetliteľné, postavil na roveň procesom vedomým. Pred surrealizmom dokázal z materiálov snov ťažiť vo svojej umeleckej tvorbe“ (s. 6). Veľmi zaujímavé postrehy o antinomickosti samotnej ľudskej

podstaty nájdeme v kapitole *Dvojník*. Nemenej pozoruhodné sú úvahy o typológii lásky spisovateľových postáv, predovšetkým „lásky-nenávisti“ a „lásky-súcitú“.

Ďalej autor sústreďuje pozornosť na analýzu dialektiky pravdy a lži, paradoxu slobody, osobitosti kresťanstva Dostojevského. Celkove bola kniha F. Kautmana na svoju dobu odvážna, hoci je dnes ťažké „stráviť“ autorovo tvrdenie, že „kresťanstvo Dostojevského je veľmi prosté“ (s. 240), a to od človeka, ktorý pozná N. Losského, N. Berďajeva a najmä „kuchyňu“ samotného Dostojevského (jeho notesy, korešpondencie, prípravné materiály k románu a pod.), no tu je na mieste pripomenúť, že treba brať do úvahy, čo mohol a čo nemohol autor povedať začiatkom sedemdesiatych rokov. Pri Dostojevskom je jasné len jedno: skúmal tajomstvo človeka s maximálnou možnou vnútornou slobodou a aj o ňom treba tak písať, aby sa mnohostranný fenomén Dostojevského nikde nezjednodušoval.

Je známe, akú dôležitú úlohu majú „idey“ románových postáv Dostojevského, zároveň však spisovateľ upozorňoval na to, že rozmyšľanie o živote nesmie nahrádzať samotný život. Je veľkým plusom F. Kautmana, že venoval samostatnú kapitolu rozboru Dostojevského pojmu „živý život“. Roku 1910 napísal V. Veresajev na túto tému celú knihu (*Živaja žizň*), na čo bol pyšný, lenže tento pojem skôr zahmlil, než vysvetlil. F. Kautmanovi sa podarilo presvedčivo zdôvodniť, prečo Dostojevskij okrem iného zdôrazňoval, že „ideologická maniakálnosť, fanatizmus vyvolávajú v človeku tuposť voči životným prejavom, voči pulzovaniu živých síl v jeho okolí“ (s. 190). Na inom mieste autor výstižne píše: „Idey môžu byť barlami, ktoré ukazujú smer vývoja: nesmú však byť slučkou, ktorá ‚živému životu‘ zadrhuje hrdlo“ (s. 194). Po tejto kapitole by bola podľa môjho názoru veľmi vhodná ďalšia samostatná kapitola o Dostojevského pojme „nové slovo“, kde by sa vysvetlila dôležitosť Slova románových postáv, ich zodpovednosť za Slovo a poukázalo by sa na to, že cena Slova podstatne závisí od toho, KTO, KEDY a AKO prináša „NOVÉ SLOVO“ sebe i ľuďom.

U F. Kautmana ma pri rozbere Kirillovej filozofie prekvapila autorova otázka: „Neinšpiroval sa tu Camus vo svojom *Mýte o Sifyzovi*?“ (s. 212). Kirillov bol pre Camusa príkladom absurdného hrdinu a v spomínanej eseji mu venoval samostatnú kapitolu. A ešte zopár záverečných pripomienok: F. Kautman sa opiera o zastarané názory, pokiaľ ide o smrť spisovateľovho otca – G. Fiodorov vyvrátil domnienku, že ho zabili sedliaci. Prototypom mesta Dobytkobrodsk, kde sa odohráva dej Bratov Karamazovcov, nie je Tver, ako uvádza F. Kautman, ale Stará Russa. Pri odkaze na knihu B. Bursova *Osobnosť Dostojevského* by autor nemal citovať časopisecký variant, ktorý vyšiel v časopise „Zvezda“, ale jej preklad do češtiny vydaný roku 1978 vo vydavateľstve Odeon pod názvom *Dostojevskij a jeho svět*.

Tieto pripomienky však neznižujú hodnotu knihy.

Oleg Semak

FEMINISTICKÝ PRÍSPEVOK K DISKUSIÁM O POSTMODERNE

HEKMAN, S. J.: *Gender and Knowledge (Elements of a Postmodern Feminism)* (Rod a poznanie (Základy postmoderného feminizmu)). Boston, Northeastern University Press 1992, 212 s.

Za jeden z najvýznamnejších znakov súčasnej západnej kultúrnej scény sa pokladá stret modernistických tendencií s tendenciami postmodernistickými. Útok na modernizmus (z pozícií antifundamentalistických, postštrukturalistických či postmodernistických) je spätý s úsilím kriticky prehodnocovať osvietenské dedičstvo, ideály jeho myslenia.